

in elk geval, om na te denken over jongeren en hun religie. Ton Zondervan schrijft ook dat er ervaringen van zelfoverstijging en nieuwe vormen van gemeenschappelijkheid zijn gevonden door de zes theologen uit het forum. Maar wat voor jongeren heilig is, weten ze nog niet. Het advies 'vanuit deze wereld de kerk te bekijken' is een magere oogst van zoveel schatten aan ervaringen van jongerenwerkers.

Monique van Dijk-Groeneboer
(Universiteit Tilburg Faculteit Katholieke Theologie)

Jespers, Frans (red.) (2009), *Nieuwe religiositeit in Nederland. Gevalstudies en beschouwingen over alternatieve religieuze activiteiten*, Budel: Damon, pp. 256, ISBN 9789055739028, € 19,90.

In dit boek worden tien gevalstudies gepresenteerd over nieuwe religieuze praktijken. Zij zijn bijeengebracht ten behoeve van het universitair onderwijs, zo wordt in de 'leeswijzer', waarmee de publicatie aanvangt, aangegeven. Dat het boek met een leeswijzer begint, is niet zonder reden. In de uitvoerige Inleiding (van Frans Jespers) wordt de inrichting van het boek verantwoord en worden ook de casussen kort geïntroduceerd. Tevens worden conclusies getrokken op grond van het materiaal dat in de gevalstudies aan de orde komt. Daarom wordt in de leeswijzer ingegaan op de vraag of de lezer beter eerst de Inleiding kan lezen en daarna de casussen of juist andersom. Mijn advies aan de lezer is, doe zoals ik: trek je niets aan van de leeswijzer en begin gewoon met de Inleiding.

In die Inleiding wordt uit recent onderzoek en uit theorieën een aantal tendensen aangaande alternatieve religiositeit gedestilleerd en in verband gebracht met het in de casussen gepresenteerde materiaal. Daaruit blijkt dat in een groot deel van de beschreven nieuwe religieuze praktijken een holistisch mens- en wereldbeeld is te ontdekken en dat als tendensen vooral hertovering van de wereld, grotere nadruk op spirituele groei en popularisering (publieksgericht en entertainment) duidelijk naar voren komen.

In de eerste casus van Claudia Venhorst wordt de Mouridiyya-orde beschreven, een soefische stroming afkomstig uit Senegal. Zij kent ook in Nederland enige aanhangers, hoofdzakelijk migranten uit Senegal. Het gaat hier om een mystieke tak van de islam, die zich plaatst binnen de orthodoxe soennietische richting en derhalve nauwelijks of geen verwantschap heeft met de islam overstijgende universele soefi-stromingen.

Lieve Troch beschrijft de veelvormigheid van de pinksterbeweging. Deze nu ruim honderd jaar oude revivalbeweging kent een groeiende aanhang (bij vooral vrouwen en armen) in vrijwel alle landen van de wereld. Hoewel er wel gemeenschappelijke kenmerken zijn, is het een veelvormig verschijnsel en vanwege die diversiteit, zo meent de auteur, is er geen eenduidig verklaringsmodel mogelijk. De vraag of deelverklaringen dan wel mogelijk zijn, wordt door haar niet gesteld.

Twee casussen: de openingsceremonie van een tentoonstelling van een aantal relieken in een Tibetaans boeddhistisch centrum te Nijmegen, *Jewel Heart*, en een studiedag van de stichting *Psychotherapie en Boeddhisme*, worden door Paul van der Velde besproken. Uit beide casussen komt naar voren dat in het boeddhisme in het Westen de leek centraal staat en door aanhangers vooral gezien wordt als een praktische levensfilosofie.

De godinnenbeweging *Stichting Avalon Mystic*, zo maakt Hanneke Minkjan duidelijk, is een Nederlandse neo-paganistische groepering die haar inspiratie vond in de Engelse *Glastonbury Goddess Movement*. Gepoogd wordt een eigen Nederlandse identiteit te ontwikkelen door de constructie van een Nederlands 'Wiel van het Jaar' – de vereringen van de godinnen gebeurt in relatie tot de seizoenen – en met het zoeken en in het Wiel plaatsen van authentieke Nederlandse godinnen. Er heeft in navolging van de Engelse zusterbeweging een zekere institutionalisering plaats gevonden (een godinnentempel, een spiritueel centrum en een priesteressenopleiding).

Aart van der Griend bespreekt de beweging *Psychosofia* gesticht door Zohra Noach. Hij geeft aandacht aan de organisatie (tempelvieringen, stichting *Psychosofia*) en aan het gedachtegoed. Volgens de leer van Zohra heeft de mens een goddelijk kern (godsvonk), waarvan hij zich – in het Aquariustijdperk – bewust wordt in dit leven en volgende levens en van waaruit hij steeds meer zal gaan leven. Dan richt hij zich in liefde tot de naaste en zal van hem ook liefde terug ontvangen. Als de mensheid zich in die zin ontwikkelt, zal wereldvernietiging kunnen worden voorkomen. Er is, zo blijkt uit vergelijking, verwantschap met de theosofie, maar er zijn ook eigen accenten.

Ook Frans Jespers behandelt twee casussen: een uitzending van Astro tv en een bezoek aan een alternatieve genezeres. Bij beide gevalstudies gaat het om een laag georganiseerd, los netwerk van specialisten met in grote trekken hetzelfde holistisch mens- en wereldbeeld.

Het New Age gedachtegoed is vooral in het bedrijfsleven doorgedrongen, zo blijkt uit de bijdrage van Stef Aupers. Hij maakt duidelijk dat spiritualiteit een nieuw beleidsinstrument is om mensen te motiveren, maar zeker ook om hen op subtiele wijze te controleren.

Thomas Quartier heeft enkele metalconcerten bezocht. Er is daar sprake, zo meent de auteur, Turner volgend, van een liminoïd verschijnsel: de orde van alle dag wordt doorbroken en er ontstaat bij de bezoekers een zekere onderlinge verbondenheid. De concerten blijken voor de uitvoerende artiesten meer religieuze betekenis hebben dan voor de toehoorders.

In dit boek is een breed scala aan nieuwe religieuze praktijken bij elkaar gebracht, die zeker studenten, maar ook anderen, zullen interesseren. Het gaat – in de meeste gevallen – om goed geschreven artikelen, met niet al te veel sociaal-wetenschappelijk jargon. De lezer verneemt over hem vaak onbekende groeperingen, hun gedachtegoed, rituelen en organisatie. Niet alleen de beschrijvingen, maar ook de analyses zullen aanleiding zijn tot debat en in die zin is het boek zeker geschikt voor het universitaire onderwijs: het

informeert en lokt discussie uit. Wel vind ik dat het materiaal waarop sommige gevalstudies berusten erg mager is. Is het een keer bijwonen van een studiedag van een religieuze groepering of het een keer ondergaan van een behandeling van een alternatieve genezer, voldoende om een degelijke greep te krijgen op het onderzoeksveld? Krijgt de student dan wel een juiste indruk van het kwalitatieve onderzoek? Immers daar gaat het niet om oppervlakkig verzamelen van materiaal, maar om tijdrovend, langdurig onderzoek via participierend observeren, vraaggesprekken, documentenanalyse enzovoort.

Lammert G. Jansma
Veenwouden

Lewis, James R. (ed.) (2009), *Scientology*, Oxford/New York: Oxford University Press, pp. 446, ISBN 9780195331493, \$35.00.

The *Church of Scientology* heeft een imagoprobleem. Zij is in haar bestaan herhaaldelijk in conflict gekomen met justitie en hoewel zij veelvuldig rechtszaken heeft weten te winnen, krijgt dat in de media nauwelijks aandacht. Als in de media over de Scientology kerk wordt gesproken of geschreven worden kwalificaties gebruikt als ‘omstreden’ of wordt gewezen op het ‘sekte’-karakter en op uitbuiting van aanhangers. Onbevooroordeeld spreken over deze religieuze beweging lijkt welhaast onmogelijk geworden. Hier hebben de sociale wetenschappen een belangrijke taak: zorgvuldig empirisch onderzoek kan bijdragen tot een betere beoordeling. Het probleem bij de Scientology kerk is echter dat onderzoekers niet erg welkom zijn of aan strenge voorwaarden worden gebonden, wat weer niet bevorderlijk is voor het imago. Deze thema’s en andere komen aan de orde in de hier te bespreken bundel. In de *Introduction* geeft de bezorger ervan, Lewis, aan hoe het boek ontstond en hoe hij de stof heeft ingedeeld. Hij heeft de bijdragen ondergebracht in zeven delen. Die indeling volg ik bij mijn korte weergave van de inhoud.

In de inleidende essays, het eerste deel, wordt informatie gegeven over de geschiedenis van de Scientology beweging, haar huidige omvang, verspreiding en organisatie. Volgens worden het leven van de oprichter L. Ron Hubbard, zijn avontuurlijk bestaan, zijn reizen, zijn werk als science fiction auteur en als organisator en ideoloog van de beweging behandeld. Ook de leer wordt kort samengevat. Centraal staat daarin het toepassen van een bepaalde therapeutische technologie. Met behulp van speciale technieken (auditing en het gebruik van de e-meter (een instrument dat de elektrische geleidbaarheid van de huid meet) worden de blokkades (engrams) van de hulpvrager (‘preclear’) ontdekt en na succesvolle verwijdering daarvan kan deze de status van ‘clear’ bereiken. Verdere training kan hem op nog hogere niveaus brengen (de verschillende vormen van OT, ‘Operating Thetan’). Deze *thetan* heeft al vele levens gehad, en zal nog vele wedergeboorten meema-ken. Onderzoek naar de beweging – en dan vooral de interne organisatie – is nog niet veel